

Iran



Demografi, historia, samhälle

Iran ligger i västra Asien och heter formellt sedan 1979 Islamiska republiken Iran. Namnet Iran togs i bruk före den arabisk-muslimska invasionen på 600-talet. Landet har historiskt varit känt för västvärlden som Persien efter den viktiga regionen Pars eller Fars, och namnet Iran har använts internationellt först på 1900-talet. I kulturella sammanhang förekommer omväxlande Iran och Persien, men Iran är det namn som används officiellt.

Iran är beläget på en högplatå med stäpper, sjöar, saltträsk och öken. Landets yta upptas till 70 procent av bergskedjor, fr a belägna i väster och i mitten av landet. Den varierade geografin ger omväxlande väderlek med heta somrar och kalla vintrar men det kan variera mycket i olika delar av landet. I inlandet är det upp till 50 grader under sommardagarna, men nätterna kan vara svala. I bergstrakterna blir det nedåt minus 20 grader på vintern, medan det i kustområdena är mildare. Stora delar av landet får mindre nederbörd än 300 mm/år, men runt Kaspiska havet och i nordväst kan det regna och snöa upp till 2000 mm/år. Jordbruket kräver konstbevattning utom vid Kaspiska havet. Vete, ris, korn, kakao, socker, bomull och tobak är de stora grödorna och man håller också många får och getter. Iran är världsledande inom saffransproduktion och 95 procent av världens saffran odlas här.

Iran gränsar till Afghanistan, Armenien, Azerbajdzjan, Irak, Kazakstan, Ryssland, Pakistan, Turkiet och Turkmenistan. Teheran är Irans största stad samt huvudstad och centrum för landets industriella, kommersiella, finansiella och kulturella liv. Iran har en folkmängd på drygt 82 miljoner och är till ytan det nittonde största landet i världen. Landet har geostrategisk betydelse på grund av sitt läge i Mellanöstern och centrala Eurasien, med stora naturtillgångar framför allt i form av olja, naturgas, koppar och järn. Konsthantverk, särskilt mattor, är också en viktig näring.

Två tredjedelar av Irans befolkning har indo-iranskt ursprung. Drygt hälften av befolkningen är perser, dvs de har persiska som förstaspråk. Vidare finns det armenier, azerer, kurder och assyrier i nordväst och

turkmener i norr. I provinsen Khuzestan i sydväst är dryga 30 procent av befolkningen araber. Det finns även iranier av afrikanskt ursprung i syd samt iranier med delvis europeiskt ursprung i norr.

Irans styrelseskick bygger på den konstitution som antogs 1979 och landet är en teokrati med demokratiska inslag. Presidenten, parlamentet och ledamöter till lokala beslutsfattande organ utses i allmänna val. De demokratiska institutionerna är dock underordnade de religiösa makt-havarna, och framför allt den högste ledaren utses inte genom val och har närmast oinskränkt makt. Iran har förbjudit ett stort antal politiska partier, varav många nu verkar i exil. Iran har diplomatiska förbindelser med alla medlemsstater av Förenta nationerna, med undantag för Israel, som Iran inte erkänner, och USA sedan den iranska revolutionen.

Migration

Det är svårt att hitta uppgifter om migration av iranier i världen men mellan 1,5 och 3 miljoner iranier uppskattas leva utanför Iran, fr a i Nordamerika, Europa, persiska gulfstaterna, Turkiet, Aszerbadjan och Australien. Enligt iranska utbildningsministeriet (2014) studerar närmare 500 000 iranier utanför Iran.

I Sverige lever ca 80 000 personer - varav nästan hälften kvinnor - som är födda i Iran och har migrerat till Sverige. Det bor dessutom ca 40 000 personer i Sverige som har minst en förälder född i Iran. De flesta med iranskt ursprung bor i Göteborg och Stockholm, men även Malmö, Uppsala och Solna har stora iranska befolkningar.

Före iranska revolutionen 1979 fanns omkring 1000 iranier i Sverige, framför allt studerande och adopterade. Efter revolutionen kom ytterligare ett par tusen studenter till Sverige, men den överväldigande majoriteten av de som invandrat från Iran har varit flyktingar. En del unga män kom till Sverige som desertörer under Iran-Irakkriget på 1980-talet.

Iranier i Norden är väl representerade vad gäller högskoleutbildning. Av de tio största invandrargrupperna i Sverige är svensk-iranier den grupp som har flest studenter, vilka är särskilt representerade på civilingenjör-, jurist-, läkar- och tandläkarprogrammet. På läkarutbildningen kommer ca 30 procent av de utrikes födda från Iran och på juristutbildningen är andelen ca 24 procent.

Den förste iraniern som är dokumenterad som invandrad till Sverige är Abdollah Esfahani som anlände till Stockholm 1620. Han lät sig döpas och tog namnet Thure Spahandelin, varifrån det svenska släktnamnet Sandelin härstammar.

Språk

Persiska är ett iranskt språk inom den indoiranska grenen av de indoeuropeiska språken. Det talas främst i Iran (fârsi eller pârsi), Afghanistan (dari), Tadzjikistan (tadzjikiska) och andra länder som historiskt varit under persiskt inflytande.

Persiska är Irans officiella språk och modersmål för ungefär 70 procent av befolkningen. Persiskan har influerat och påverkat många av de språk som talas i andra asiatiska länder, såsom Pakistan, Indien, Turkiet och Armenien. Även i europeiska språk återfinns persiska låneord, till exempel *sjal*, *scrhack*, *kebab* och *paradis*.

Vidare talas persiska av minoriteter i många av grannländerna som Uzbekistan, Qatar, Förenade arabemiraten och Irak, liksom av mycket stora grupper av utvandrade iranier och afghaner i framför allt USA (närmare 3 miljoner), Kanada och Västeuropa. I världen var persiska 2004 det fjärde vanligaste språket bland bloggar och det beräknades samma år finnas mer än 75000 persiskspråkiga bloggar.

Kultur/Religion

Den första iranska dynastin bildades 2800 f Kr och Iran är hemvist för en av världens äldsta kontinuerliga civilisationer. Blomstringen av persisk litteratur, filosofi, medicin, astronomi, matematik och konst var viktiga inslag i den medeltida iranska civilisationen.

Islam är den officiella religionen och den övervägande delen av Irans befolkning är muslimer tillhörande den shiitiska grenen. Omkring en tiondedel av Irans muslimer är sunni. Islams lagar, sharia, utgör grunden för den iranska lagstiftningen och de religiösa domstolarna. Religionerna zoroastrism, manikeism och bahá'í har alla sitt ursprung i Iran.

Det islamska året styrs av månen och varje månad inleds med nymåne. Månens år har 12 månader men året har 10 färre dagar än den gregorianska kalendern, så de muslimska högtiderna flyttar sig hela tiden 10 dagar framåt. I Iran styr dock en helt annan kalender, Shamsikalendern (*shamsi* betyder sol), även känd som den iranska kalendern (eller Jalali-kalendern).

Den viktigaste högtiden på det iranska året är nyårsdagen Nouruz (*nou* betyder ny och *ruz* betyder dag). Den är ursprungligen en zoroastrisk högtid som firas på vårdagjämningen.

Till Nouruz dukar man i de persiska hemmen ett nyårsbord, Haft-sin (*haft* betyder sju, och *sin* bokstaven s). Där ingår sju saker som alla börjar på s och representerar zoroastriska guden Ahura Mazdas sjufaldiga identitet:

- Samanu* (söt pudding av vetegroddar) - det söta i livet
- Senjed* (frukt från lotusträd) - kärlek, har afrodisiakisk effekt
- Sir* (vitlök) - medicin
- Sib* (äpple) - hälsa och skönhet
- Sekkeh* (mynt) - förmögenhet och bra inkomst
- Sonbol* (hyacint) - symbol för att våren har kommit.
- Sabzeh* (groddar) – födelsen

På bordet brukar man även placera Hafez diktsamling eller koranen och ägg målade i rött-grönt-gult, en gulfisk i en skål, ljus och speglar. Solen, ljuset, och elden har en central roll i zoroastrismen, likaså speglar som reflekterar ljuset från ljusen och står för självreflektion.

Natten mot sista onsdagen före Nouruz firar man Chaharshanbe suri (betyder röd onsdag). Man tänder brasar och hoppar över elden samtidigt som man säger *Sorkhi to az man, zardi man az to* ("Ge mig din värme och ta min blekhet"). Enligt mytologin botar elden sjukdomar.

Under Nouruz förekommer också en tradition som heter *fal gosh* (*fal* betyder förutspå och *gosh* betyder öron), som utövas av barn och ungdomar. Man ställer sig i ett gathörn eller bakom en mur och frågar sig tyst något om framtiden, inväntar första förbipasserande som talar och tolkar utifrån deras konversation svaret på frågan.

Eid al fitr är fastebrytandets högtid och avslutar den muslimska fastemånaden ramadan. Det är en i grunden religiös högtid men firas även av muslimer som inte är aktivt troende.

Eid al adha är en stor högtid bland turkmener som är sunnimuslimer. Eid al adha firas i 3 dagar och ett djur (ofta ett lamm) offras till minnet av Ibrahim som ville offra sin son Ismael till Gud. Men Gud skickar ett lamm till Ibrahim för att han ska offra det i stället. Man delar köttet med de fattiga och grillar och firar. Detta sammanfaller med Hadjiden då muslimer i världen åker till Mekka för Pilgrimsfärd.